

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2018 | ÅRGÅNG 22

Bokförlaget THALES

JAG ÄR TACKSAM för den kritiska granskning som Katharina Berndt Rasmussen (2017) har gjort av min artikel rörande en »rimlig» samvetsklausul och de förtydliganden jag gjort som svar på Erik Malmkvists replik (Agnafors 2017a; 2017b; Malmqvist 2017). Däremot finner jag inte invändningarna övertygande. Nedan ska jag därför kort kommentera den kritik som framförts. Eftersom kritiken levererades föredömligt klart och koncist, kommer jag för enkelhets skull att ge svar i punktform. Samtliga sidhänvisningar är till Berndt Rasmussens artikel, om inte annat anges.

Osäkerhet eller oenighet?

I REPLIKEN FRÅGAS det om jag verkligen menar att det råder moralisk *osäkerhet* rörande aborters moraliska status – är det egentligen inte moralisk *oenighet* som avses? Distinktionen är viktig, eftersom det kan råda moralisk oenighet även om det finns välmotiverade moraliska principer och rekommendationer, och då det kan finnas moralisk osäkerhet även om alla parter är helt eniga.

Jag menar det jag skrivit – moralisk osäkerhet. Min ståndpunkt är den att en viss moralisk hållning ska anses som rätt om det föreligger goda skäl för den. Finns det goda skäl *mot* samma hållning ska den anses som fel. Om det saknas goda skäl för båda hållningarna, eller om skälen för och emot en viss hållning väger lika tungt, så kan man tala om att det råder moralisk osäkerhet och en agnostisk hållning är således påkallad. Rörande abortfrågan – som jag beskrivit som en fråga där moralisk osäkerhet råder – ser jag inte att vare sig den ena eller den andra sidan har presterat någon övertygande argumentation. Att det däremot finns en tydlig konsensus – i Sverige, men knappast i övriga världen – att man *anser* abort vara moraliskt acceptabelt påverkar inte dess moraliska status.

Kostnader

BERNDT RASMUSSEN MENAR att jag – i min artikel och i mitt svar till Erik Malmqvist – talar enbart i termer av »kostnader» och att det rör sig om en »skadekalkyl» (s. 37). Hennes invändning är att »[d]et som ska jämföras är inte parternas respektive potentiella skador (>kostnader>) i sig, utan deras respektive anspråk på att få slippa dessa.» (s. 39)

Det är visserligen korrekt att jag använder termen »kostnader», men jag har inte talat om kostnader som någon form av subjektivt upplevd börda, och inte heller har jag någonstans låtit påskina att det rör sig om ett slags »skadekalkyl». Tvärtom vad som antyds i repliken, så är jag helt på det klara med att de kostnader som ska vägas mot varandra bäst *uttrycks och värderas i relation till befogade krav* – något annat har inte hävdats. Att inte få ett *prima facie* befogat krav tillgodosett – antingen inte alls eller bara delvis – har jag således (stundtals) beskrivit som en kostnad. I efterhand ska det dock villigt erkännas att en annan och mer precis terminologi hade varit att föredra, men givet en rimlig tolkning så ändrar inte ordvalet argumentationens giltighet.

De lege ferenda

BERNDT RASMUSSEN SKRIVER att »kalkylen [...] måste viktas till den gravidas fördel. Skälet utgörs av grundprincipen för hela hälso- och sjukvårdens verksamhet.» (s. 39) Därefter följer en hänvisning till hälso- och sjukvårdslagen. Men här blandas korten alltför slarvigt. Det resonemang jag för är av typen *de lege ferenda* – hur lagen bör se ut. Att hänvisa till vad lagen kan tänkas mena blir i sammanhanget ovidkommande, såtillvida någon stödjande argumentation inte anförs. Inte heller verkar det rimligt, vilket Berndt Rasmussens resonemang verkar antyda, att hälso- och sjukvårdslagens grundprincip slår ut alla andra hänsyn med automatik.

Som en konsekvens av Berndt Rasmussens utgångspunkt i nuvarande lagstiftning hävdas att jämförelsen mellan en barnmorskas rätt till sitt »drömyrke» och ett konsumentköp blir missvisande. Berndt Rasmussen tycks mena att medan Egon kan välja gräsklip-

pare, så finns det givna regler som avgör yrkets innehåll. Det är dock invändningen som tar miste, inte exemplet. Som jag diskuterat i detalj i artikeln, så kan abort inte sägas vara en i praktiken nödvändig del av en barnmorskas yrke och inte heller framhålls det i de beskrivningar av utbildningen som funnits fram tills dags dato. Inte heller framgår det klart och tydligt i den kompetensbeskrivning som socialstyrelsen formulerat rörande legitimation. Att *yrket* i sig skulle kräva att man faktiskt utför aborter är således felaktigt; däremot kan en specifik *anställning* kräva det.

Vidare: att lagstiftningen skulle kräva att barnmorskan medverkar vid aborter är också det missvisande. För det första åläggs ansvar för aborter *institutioner*, inte enskilda läkare och barnmorskor. För det andra är det läkaren som utgör lagstiftningens fokus, inte barnmorskan. För det tredje – och som redan påpekats ovan – är mitt resonemang av typen *de lege ferenda*. Även om det hade varit så att lagen påbjudit barnmorskan att utföra aborter, så är det således ändå inte ett relevant argument, eftersom frågan handlar om just huruvida lagen bör befria den samvetsömma barnmorskan eller ej, och under vilka omständigheter och villkor.

Att förändra villkoren i ett yrke

I REPLIKEN ANFÖRS att det är skillnad mellan att förändra något *negativt* på arbetsplatsen (en riskabel arbetsmiljö, en otrevlig jargong) och att slippa *arbetsuppgifterna* som det negativa häftar vid. Det är ett rimligt påpekande i sig, men det missar målet. Inledningsvis ska det påpekas att det utgör något negativt, i ett liberalt samhälle, att *inte* försöka ackommodera samvetsfrihet – att försöka förändra till det bättre genom att även ge utrymme för samvetsfrihet kan således inte i sig anses fel. Men är det då inte en mycket viktig poäng som Berndt Rasmussen gör, att man inte gärna kan försöka förändra yrket på så sätt att man vill förhandla bort en essentiell del av det?

Som påpekats ovan är aborter inte en essentiell del av barnmorskans yrke. Dessutom bör man här göra en viktig distinktion: den mellan att verka för att *arbetsuppgiften* som sådan ska försvinna

och att verka för att en *viss grupp av arbetstagare* ska få slippa utföra nämnda uppgift. Det senare – vilket jag argumenterar för – är till exempel inget ovanligt i svensk arbetsrätt, och inte på något sätt en anomali. En moralisk position är här att jämställa med rehabiliteringsbehov eller sjukdom – den kan inte »väljas bort», oavsett om den i någon bemärkelse kanske kan anses självförvållad. Huruvida en grupp arbetstagare – de samvetsömma – kan få sin samvetsvägran ackommoderad eller inte, är den fråga som ligger på bordet.

Den förra idén – att arbetsuppgiften som sådan ska försvinna – har jag överhuvudtaget inte försvarat.

Drabbas verksamheten?

BERNDT RASMUSSEN MENAR att verksamheten kommer att bli lidande om mitt förslag om en rimlig samvetsklausul realiserades. Någon empiri anförs dock inte. Det är en smula förvånande, eftersom jag tidigare påtalat just hur samvetsklausuler avfärdas trots att relevant och pålitlig empiri saknas. Jag har dessutom ställt upp som ett explicit krav för den rimliga samvetsklausulen att den *inte* får leda till att abortvården blir orimligt lidande. Blir den det, så kan samvetsklausulen inte återopas.

Jag har dessutom anfört en mängd skäl till varför en sådan försämring av abortvården inte är att vänta, givet att den huvudsvarige parten – sjukvårdsinrättningen – organiserar verksamheten effektivt utifrån en respekt för *både* den abortsökande kvinnan och den samvetsömma barnmorskan. Det rör sig här om prognoser: någon empiri av icke-anekdotisk karaktär finns som sagt inte att tillgå – både jag och Berndt Rasmussen får således avvakta mer solida belegg innan den andres ståndpunkt konklusivt kan avfärdas.

Vikten av att öva

MELLAN RADERNA I Berndt Rasmussens kritik kan man läsa in ett annat argument mot min rimliga samvetsklausul: en tillfredsställande och säker abortvård kräver personal som underhåller sin kompetens, och en barnmorska som konsekvent vägrar aborter och dessutom lyckas undvika de undantag som den rimliga samvets-

klausulen specificerar, kommer att tappa den färdighet det innebär att utföra en abort. När det således uppkommer ett fall där samvetsvägran *inte* är tillämplig, och barnmorskan därmed tvingas utföra aborten, så kommer hen inte att kunna utföra aborten på ett säkert sätt.

Det här är, enligt mig, ett av de starkare argumenten mot en rimlig samvetsklausul. Eftersom jag tar som utgångspunkt att även en samvetsöm barnmorska ska kunna utföra en abort i vissa situationer, så får den rimliga samvetsklausulens konstruktion inte leda till att den utgångspunkten äventyras. Berndt Rasmussens argument pekar mot en sådan risk.

Jag är dock inte lika pessimistisk som Berndt Rasmussen, och jag ser inte heller några konklusiva skäl att vara det. De allra flesta aborterna idag är medicinska, och medan de visserligen kräver gedigna kunskaper vid dess administration, så krävs inga särskilda färdigheter av den typ som kräver konstant underhåll. Det verkar också osannolikt med en situation där en aborts utförande är så brådskande att den enskilda barnmorskan måste utföra den på studs. De enda akuta skäl jag kan tänka mig är medicinska. I den mån en abort är betingad av ett medicinskt nödläge, torde det överhuvudtaget inte falla på barnmorskans bord att utföra aborten, utan läkarens. Läkarens rätt till samvetsvägran har jag inte berört överhuvudtaget, eftersom det är en annan diskussion, med andra premisser.

Till sist ska det också poängteras att – om underhåll av kompetensen faktiskt skulle vissa sig vara ett problem – den rimliga samvetsklausulen kan förses med ett ytterligare villkor: den samvetsömme kan åläggas att utföra eller assistera ett mindre antal aborter varje år, alternativt genomföra prov för att säkerställa kompetensen (inte olikt de olika tester som finns för att testa skjutskicklighet hos poliser och färdigheten att manövrera en jumbojet – tester som vanligen inte sker i »skarpt läge»).

Vårdgivarens ansvar

EN ANNAN INVÄNDNING som görs är att min »skadekalkyl» är ofullständig eftersom den inte inkluderar verksamheten i stort och

övrig personal. Det hävdas dessutom att jag inte alls nämner »den spermiegivande partens ansvar».

Vad gäller mannens ansvar är så beskrev jag kvinnans ansvar som »delat» (Agnafors 2017b: 8). Det var kanske en otydlig formulering och jag vill därför förtydliga att det rör sig om ett delat ansvar där hälften av ansvaret för graviditeten som utgångspunkt ligger på mannen. Exakt hur dennes ansvar ska hanteras i lagstiftningen har jag inget svar på – jag skulle dock välkomna förslag på en smidig och rimlig fördelning av bördan. En sådan faktisk ansvarsfördelning som tydliggör även spermiegivarens ansvar skulle sannolikt få ned antalet oönskade graviditeter markant.

Vad gäller verksamheten i övrigt har jag diskuterat tänkbara och relevanta konsekvenser utförligt, och jag är därför en aning förvånad över Berndt Rasmussens påstående om att dessa inte skulle ha tagits med i beräkningen. Ska invändningen ha någon potential bör dessutom den normativa vikten hos arbetskamraternas önskan att slippa en ökning av den arbetsuppgift de inte har hyser samvetsbetänkligheter mot (och vilken Berndt Rasmussen hävdade ingå som en essentiell del av yrket) viktas mot den samvetsömmas önskan att slippa uppgiften ifråga.

En orimlig rimlig samvetsklausul?

DET TREDJE OCH sista huvudargumentet som framförs är att den rimliga samvetsklausulen kommer att betraktas som orimlig ur minst en av parternas perspektiv (s. 43). Berndt Rasmussen anför därefter, för att illustrera sin tes, Ellinor Grimmark som ett exempel på någon som inte skulle acceptera min rimliga samvetsklausul.

Men att Grimmark skulle finna den rimliga samvetsklausulen otillfredsställande bryr jag mig inte om; det har knappast varit min ambition att låta Grimmarks personliga hållning vara måttstocken för vad som är lämplig lagstiftning. Att abortförespråkare som ser varje minuts försening av en abort som en allvarlig inskränkning av aborträtten bekommer mig inte heller. Min utläggning har hela tiden handlat om hur en moraliskt legitim och lagstadgad rätt till samvetsfrihet inom abortvård kan, i grova drag, se ut. Den samvets-

klausul jag skisserat är den som jag ser som *objektivt sett* bäst underbyggd, jämfört med andra lösningar. Jag utgår således från att det finns någon form av objektiv, eller åtminstone intersubjektiv, standard rörande vad som utgör goda skäl. Att Grimmark eller någon annan aktör skulle bli missnöjd med utfallet av ett sådant resonemang är helt ovidkommande, såvida de inte kan anföra goda skäl för varför deras missnöje skulle ha någon som helst form av relevans.

Avslutande reflektioner

SAMVETSKLAUSULER INOM FRAMFÖR allt abortvård är en svår och kontroversiell fråga. Dikena i diskussionen grävs ofta så djupa att de mer liknar intellektuella gravar; de är så djupa tankegröpar att kontrahenterna inte förmår nå upp för att kika över kanten. De repliker jag har erhållit först från Erik Malmqvist och nu även Katharina Berndt Rasmussen har utgjort en välkommen kontrast. De har båda varit klara och tydliga och därtill framkastat tänkvärda synpunkter. Som framgår ovan så anser jag dessvärre inte att Berndt Rasmussens kritik är övertygande – inte helt oväntat, eftersom frågan är svår och därför torde kräva många och betydligt längre diskussioner än vad som kan föras här om någon form av konsensus ska uppnås. Jag ser dock fram emot sådana diskussioner och hyser förhoppningen att diskussionerna för oss framåt.

→

Marcus Agnafors

Referenser

AGNAFORS, MARCUS (2017a). »En rimlig samvetksklausul», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 1 2017.

AGNAFORS, MARCUS (2017b). »Replik till Erik Malmqvist», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 2 2017.

BERNDT RASMUSSEN, KATHARINA (2017). »Replik till Marcus Agnafors», *Tidskrift för politisk filosofi*, nr 3 2017.

MALMQVIST, ERIK (2017). »Replik till Marcus Agnafors: »En rimlig samvetksklausul»», *Tidskrift för politisk filosofi* nr 2 2017.